УДК 378.046-021.68

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4\(4\)-192-200](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4(4)-192-200)

Колеснікова Ірина Василівна кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики викладання навчальних предметів, Комунальний заклад "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" Житомирської обласної ради, вул. Михайлівська, 15, м. Житомир, 10014, тел.: (0412) 47-36-89, e-mail: irina.kolesnikova@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5444-1176>

РОЗВИТОК МЕДІАКУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ "НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА" В ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено проблему розвитку медіакультури педагогів в умовах реалізації Концепції "Нова українська школа" в закладах післядипломної педагогічної освіти. Розкрито сутність поняття медіакультура вчителя, яке характеризується рівнем сформованості навичок сприйняття, аналізу, інтерпретації, створення медіаповідомлень та вміннями використовувати ці навички у професійній діяльності. Визначено основні структурні компоненти медіакультури педагогів. Акцентовано увагу на пріоритетному завданні для кожного вчителя – навчитися оцінювати якість і достовірність інформації, проявляти вибірковість у процесі її споживання, критично ставитися до інформаційних джерел, креативно вирішувати педагогічні завдання за допомогою медіаресурсів. Окреслено різні підходи до розвитку медіакультури педагогів у системі післядипломної освіти: через упровадження спеціального курсу з медіакультури, через інтеграцію медіаосвітніх технологій до вже наявної системи освітнього процесу насамперед шляхом здійснення дистанційної освіти з використанням інформаційно-цифрових технологій навчання. Особливу увагу приділено питанню критичного аналізу медіатекстів, правилам культури спілкування в інформаційному просторі, способам захисту від негативних впливів у процесі масової комунікації. Обґрунтовано методичні умови розвитку медіакультури педагога в інституті післядипломної педагогічної освіти: формування у педагогів позитивної мотивації до використання медіаресурсів у процесі навчання; наявність у вчителів знань й умінь з використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій на уроці; використання діалогових стратегій та інтерактивних комунікацій у процесі дистанційного навчання; заохочування слухачів до активної медійної діяльності. З'ясовано, що розвиток медіакультури педагогів відбувається в тісному взаємозв'язку з розвитком професійних компетентностей. Встановлено, що медіакультура є важливою для ефективної реалізації професійної діяльності вчителя, а необхідність її розвитку актуалізується в контексті реформування вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: медіакультура педагога, післядипломна освіта, медіакомпетентність, медіаосвіта.

Kolesnikova Iryna Vasylivna PhD, Lecturer of the Department of Teaching Methods, Communal Institution «Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education» Zhytomyr Regional Council, Mykhailivska St., 15, Zhytomyr, 10014, tel.: (0412) 47-36-89, e-mail: irina.kolesnikova@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5444-1176>

DEVELOPMENT OF MEDIA CULTURE OF TEACHERS IN THE CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT "NEW UKRAINIAN SCHOOL" IN POSTGRADUATE PEDAGOGICAL INSTITUTIONS

Abstract. The article highlights the problem of development of media culture of teachers in the implementation of the Concept "New Ukrainian School" in institutions of postgraduate pedagogical education. The essence of the concept of media culture of a teacher, which is characterized by the level of skills of perception, analysis, interpretation, creation of media messages and the ability to use these skills in professional activities. The main structural components of teachers' media culture are determined. Emphasis is placed on the priority task for each teacher - to learn to assess the quality and reliability of information, to be selective in the process of its consumption, to be critical of information sources, to creatively solve pedagogical problems with the help of media resources. Different approaches to the development of media culture of teachers in the system of postgraduate education are outlined: through the introduction of a special course in media culture, through the integration of media education technologies into the existing system of educational process primarily through distance education using information and digital learning technologies. Particular attention is paid to the issue of critical analysis of media texts, the rules of communication culture in the information space, ways to protect against negative influences in the process of mass communication. The methodical conditions of development of media culture of the teacher in institute of postgraduate pedagogical education are substantiated: formation at teachers of positive motivation to use of media resources in the course of training; availability of teachers' knowledge and skills in the use of information and communication technologies in the classroom; use of dialogue strategies and interactive communications in the process of distance learning; encouraging students to be active in the media. It was found that the development of media culture of teachers is closely related to the development of professional competencies. It is established that media culture is important for the effective implementation of professional activities of teachers, and the need for its development is relevant in the context of reforming the domestic education system.

Keywords: teacher media culture, postgraduate education, media competence, media education.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується прискореним темпом розвитку техніки, створенням нових цифрових технологій, впливом інформації на економічний розвиток і соціальні зміни в суспільстві, яке потребує компетентної особистості, здатної ефективно працювати й навчатися впродовж життя. Саме в закладі освіти формується світогляд учнів, відбувається їх підготовка до життя у світі, який постійно змінюється, знайомство із сучасними формами спілкування та взаємодії, розвиток вміння аналізувати інформацію та приймати виважені рішення.

Сьогодні вже неможливо уявити школи без комп'ютерної техніки, мультимедійного обладнання, електронних підручників, інтерактивного обговорення актуальних навчальних проблем. Учителю необхідно будувати свою професійну діяльність, враховуючи нові інформаційні потреби здобувачів освіти, вміло використовувати медіазасоби в процесі навчання, тобто мати сформовану на певному рівні медіакультуру, що забезпечить розуміння соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчить його здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію [4].

У Концепції "Нова українська школа" зазначається, що нова школа потребує нового вчителя, який вміє досліджувати проблеми за допомогою сучасних інформаційних засобів, працювати з великими масивами даних, робити й презентувати висновки, брати участь у медіапроектах тощо [5]. Одним із дієвих механізмів підготовки педагога до використання медіаосвітніх ресурсів у професійній діяльності є післядипломна педагогічна освіта, яка забезпечує запит держави щодо підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, здатних компетентно й відповідально виконувати професійні обов'язки, упроваджувати інноваційні технології в освітній процес, а також задовольняє індивідуальні освітні потреби педагогів у професійному та особистісному зростанні.

На сьогодні інформаційні ресурси України й світу все ще не використовуються педагогами в повному обсязі. Однією з причин є відсутність достатнього рівня сформованості їх медіакультури – особливого типу культури інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему розвитку медіакультури протягом останніх років досліджували такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як О. Баришполець, Н. Габор, Ю. Казаков, О. Коневщинська, Л. Масол, О. Федоров та інші. Питання впровадження медіаосвіти в Україні розглядалися у працях Г. Онкович, Л. Найдьонової, Ю. Казакова, Б. Потятиника. Можливості використання медіаресурсів з метою формування медіакомпетентності педагогів окреслено в дослідженнях О. Волощенко, Т. Іванової, Г. Дегтярьової,

О. Мокрогуза, В. Шарко. Проте проблема розвитку медіакультури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти потребує подальшого обґрунтування й деталізації.

Мета статті – визначити сутність та структурні компоненти медіакультури вчителя. Окреслити методичні умови її розвитку в умовах реалізації Концепції "Нова українська школа".

Виклад основного матеріалу. Інтенсивне оновлення суспільства закономірно призводить до зміни професійних стандартів діяльності педагога. Результатом процесів глобалізації та розвитку інформаційних і комунікативних технологій є посилення інформаційної насиченості та взаємодії в освітньому просторі, відбуваються системні зміни характеру й змісту професійної діяльності педагогів. Саме тому одним із шляхів вирішення актуалізованої проблеми є цілеспрямований розвиток медіакультури педагогів.

У межах дослідження розвиток медіакультури педагогів визначимо як кількісні та якісні зміни у сфері професійної діяльності, що відбуваються у ході спеціально організованого медіаосвітнього процесу. А медіакультуру вчителя будемо розглядати як складне структурне утворення, що передбачає ефективну взаємодію педагога з медіа, яка сприяє розвитку знань, умінь, навичок повноцінного сприймання та інтерпретації інформації за допомогою медіаресурсів [3].

Теоретично підвищувати рівень медіакультури можна впродовж життя шляхом сприйняття й аналізу медіаінформації. Як зазначає Г. Онкович, діяльність кожного фахівця має починатися з формування власної медіакомпетентності й перебувати весь час у пошуку форм і текстів збагачення медіакультури – як особистої, так і громадянської [7, с. 152]. Розширення меж комунікації перетворило медіакультуру на одну із форм соціальної взаємодії.

Медіакультура педагога характеризується рівнем сформованості його медіакомпетентності, що виявляється у навичках сприйняття, аналізу, інтерпретації, створення медіаповідомлень та вмінні використовувати ці навички з метою навчання і виховання підростаючого покоління.

Головною метою розвитку медіакультури педагогів є їх підготовка до роботи в сучасних інформаційних умовах, оволодіння уміннями повноцінно сприймати, інтерпретувати, аналізувати, оцінювати медіаінформацію, ознайомлення з інноваційними методиками організації освітнього процесу в закладі освіти, наповнення навчального матеріалу новим інформаційним змістом, створення сучасного інформаційно-освітнього середовища з використанням сучасних цифрових технологій (ІКТ, хмарних технологій).

Пріоритетним завданням кожного педагога є навчитися оцінювати якість і достовірність інформації, проявляти вибірковість у процесі її споживання, критично ставитися до будь-яких джерел, креативно вирішувати педагогічні завдання за допомогою медіа [2].

Вважаємо доречним виділити структурні компоненти медіакультури

вчителя. Характеризуючи медіакультуру особистості як певний рівень її розвитку під кутом зору здатності ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі (розпізнавати, сприймати, розуміти, аналізувати, оцінювати медіа тексти, тлумачити поширювану через мас-медіа культурну, політичну інформацію й адекватно реагувати на неї, долучатися до медіа творчості, засвоювати нові знання за допомогою медіа), О. Баришполець до *структурних компонентів медіакультури* відносить медіаобізнаність, медіаграмотність та медіаосвіченість. Ці категорії медіапедагогікою виділяються як базові, а автор детально розгортає їх зміст. Так, *медіаобізнаність* визначається як система знань про засоби масової комунікації, особливості їх функціонування, про користь і шкоду, блага і загрози, які вони несуть людині.

Медіаграмотність як складова медіакультури визначає необхідність володіння вміннями користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, розмежовувати реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Медіаосвіченість передбачає здатність бути носієм та передавачем медіакультурних стандартів; здатність вступати в медіадіалог між виробниками і споживачами медіа; здатність створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства та проявляється у високому рівні сприймання, аналізу, оцінки і створення медіатекстів [1].

У межах кожного компоненту заданої структури вирішуються певні завдання та реалізуються відповідні функції. Важливою умовою розвитку медіакультури педагогів є їхня готовність змінюватися, активно діяти, самовдосконалюватися, навчатися впродовж життя.

Результати проведеного нами анкетування вчителів на курсах підвищення кваліфікації в КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР засвідчили, що під час підготовки до уроків і їх проведення найчастіше вчителі користуються мережею Інтернет – 87%, друкованими засобами масової інформації – 58%, екранними медіа – 52%. Це підтверджує загальну тенденцію в розвитку сучасних засобів масової інформації, де перше місце за значущістю впливу займає Інтернет як універсальне й доступне джерело з-поміж усіх інших засобів інформації.

Що стосується здатності вчителів створювати власні медіаресурси, то, за даними анкетування, найпоширенішим видом медіапродукції для опитаних педагогів є презентації, власні вебосвітні сторінки, фото, відеоматеріали. Водночас вчителі зазначають, що відчують труднощі у процесі добору медіатекстів, які б відповідали віковій категорії учнів і змісту навчального матеріалу з предмета, брак знань із теорії та методики медіаосвіти, слабкі вміння працювати з засобами мультимедіа. Ці проблеми враховуються викладачами інституту післядипломної педагогічної освіти під час навчання вчителів на

курсах підвищення кваліфікації.

Розвиток медіакультури педагогів у ІППО здійснюється різними шляхами. Зокрема, через упровадження спеціального курсу з медіакультури або через інтеграцію медіаосвітніх технологій у вже наявну систему навчального процесу.

Спеціальний курс з медіакультури створює умови для сприйняття педагогами сучасного інформаційного простору через вивчення теорії розвитку та особливостей функціонування медіа, через розвиток умінь та навичок створення та передачі медіатекстів. Такий спецкурс сприяє розвитку вмінь аналізувати джерела інформації, знайомить учителів із правилами спілкування в сучасному інформаційному суспільстві, спонукає до активного використання медіатекстів у професійній діяльності [3, с. 204]. Під поняттям «медіатекст» слід розуміти будь-яку медіапродукцію засобів масової комунікації – друкований текст у пресі, фотозображення, радіоповідомлення, аудіовізуальні зображення в кіно, на телебаченні або їхні фрагменти, реклама, вебсторінки тощо [6, с. 19].

Під час проведення практичних занять на курсах підвищення кваліфікації вчителі аналізують різноманітні медіатексти: інтернет-статті, відеосюжети з випуску новин, газетні, журнальні статті, телепередачі, фотозображення, уривки з документальних та художніх фільмів тощо. Педагоги виконують творчі завдання (написання анотації, сценарію рекламного медіатексту, рецензування сайтів, створення фотоколажів, роликів, буктрейлерів), що розширюють знання про прийоми сприйняття й аналізу медіатекстів.

Лише ґрунтовний аналіз медіаресурсів дає змогу розпізнати спробу маніпулятивного впливу, оцінити достовірність інформації. Поширені маніпуляції в засобах масової інформації:

- підміна фактів, виривання з контексту;
- використання яскравих епітетів, метафор, назв, так званих ярликів, для характеристики осіб, подій, явищ;
- виставлення невідомого інформаційного ресурсу (блог, фіктивні ЗМІ тощо) як джерела новинної інформації;
- цитування неіснуючих або маловідомих експертів;
- використання коментарів осіб з вигаданими посадами, статусами;
- навмисне уникання думки насправді авторитетних коментаторів, які зможуть ґрунтовно пояснити реальний зміст події [2, с.7].

На заняттях педагоги мають можливість навчитися виявляти маніпулятивний вплив медіа; оцінювати зміст інформації та застосовувати раціональні методи її пошуку, використовуючи освітні ресурси глобальної мережі Інтернет; орієнтуватися в сучасному медіапросторі; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість.

Розвиток медіакультури педагогів на курсах підвищення кваліфікації в інституті післядипломної педагогічної освіти може здійснюватися не тільки через упровадження спеціального курсу з медіакультури, а й через інтеграцію медіаосвітніх технологій до вже наявної системи навчального

процесу, насамперед шляхом здійснення дистанційної освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Навчальні заняття на курсах проводяться у синхронному режимі, що передбачає опосередковану взаємодію між учасниками, під час якої вони одночасно перебувають у вебсередовищі (відеоконференції Zoom, Google Meet, Big Blue Button, Jitsi Meet; віртуальні інтерактивні дошки Padlet, Jamboard, Bitpaper та ін.).

Дистанційна форма підвищення кваліфікації має низку беззаперечних переваг. Зокрема, відбувається професійне вдосконалення педагогів без відриву від основної діяльності; індивідуалізація процесу навчання з орієнтацією на можливості та рівень професіоналізму вчителя, умови його педагогічної діяльності; навчання стає більш відкритим, неперервним, гнучким, доступним; можливість залучати до освітнього процесу фахівців різних галузей знань, а також фахівців з інших регіонів.

На дистанційній платформі інституту представлені навчальні матеріали суспільно-гуманітарного, психолого-педагогічного та фахового змісту з демонстрацією способів і умов використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Проводяться заняття за темами медійного спрямування: «Медіаграмотність – необхідне вміння сучасного педагога», «Створення освітнього середовища засобами хмарних сервісів», «Основи роботи з власними вебосвітніми ресурсами», «Розвиток критичного мислення в процесі формування медіаграмотності», «Медіаграмотність як складова професійної компетентності педагога», «Медіатекст як стимул до взаємодії на уроках» та інші.

Викладачі інституту проводять для вчителів області онлайн-конференції, вебінари, відеочати, допомагають слухачам курсів підвищення кваліфікації створювати власні електронні освітні ресурси засобами цифрових інструментів. Отримані знання й уміння дозволяють педагогам аналізувати, оцінювати, створювати медіаповідомлення, спонукають використовувати різноманітні медіаджерела у професійній діяльності.

Ефективний розвиток медіакультури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти можливий за таких умов:

- 1) формування у педагогів позитивної мотивації до медіаосвітньої діяльності;
- 2) наявність у вчителів знань й умінь щодо використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності;
- 3) використання діалогових стратегій, інтерактивних комунікацій, ефективного зворотного зв'язку в освітньому процесі;
- 4) залучення слухачів курсів до активної діяльності в цифровому освітньому середовищі.

Підсумовуючи, слід зазначити, що розвиток медіакультури педагогів відбувається в тісному взаємозв'язку з розвитком ключових професійних компетентностей.

Висновки. Розвиток медіакультури вчителів є актуальним і доцільним, оскільки модернізація суспільства зумовлює значні зміни мети та завдань освіти, що ґрунтується на принципах підготовки педагогів до процесу самореалізації в умовах інформаційного середовища. Ця проблема потребує свого наукового осмислення та практичного розв'язання, оскільки саме освітня структура покликана компенсувати зниження рівня культури молоді, реалізувати творчий потенціал кожної особистості, розвинути її здатність до критичного мислення.

Означене підтверджує актуальність досліджуваної проблеми й доводить необхідність подальшої її розробки, зокрема пошуку ефективних шляхів впровадження дистанційних технологій як комплексу інструментів, що оптимізують процес розвитку медіакультури вчителів на курсах підвищення кваліфікації.

Література:

1. Баришполець О. Т. Український словник медіакультури. К.: Міленіум, 2014. С. 41.
2. Журба О.В. Медіакомпетентність як складова професійної компетентності вчителя історії. Нове слово в науці і практиці: гіпотези і апробація результатів досліджень : матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції.(Київ, 23–24 червня 2017 р.). Київ, 2017. С. 6-8.
3. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Колеснікова Ірина Василівна. – Житомир : Житомирський державний університет імені І. Франка, 2018. 292 с.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/ediaosvita/kontsepsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya (дата звернення: 14.11.2021)
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskashkola-compressed> (дата звернення: 14.11.2021).
6. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін : посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волощенко, О. Мокрогуза. Київ : Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.
7. Онкович Г. В. Нові вектори розвитку сучасної медіаосвіти. Журналістика. Філологія. Медіаосвіта: праці Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава 2-3 жовтня 2014р.). Полтава, 2014. С. 150–156.

References:

1. Baryshpolets O. T. (2014) Ukrainskyi slovnyk mediakultury [Ukrainian dictionary of media culture]. K.: Milenium, C. 41. [in Ukrainian]
2. Zhurba O.V. (2017) Mediakompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti vchytelia istorii [Media competence as a component of the professional competence of a history teacher]. Nove slovo v nauksi i praktytsi: hipotezy i aprobatsiia rezultatsiv doslidzhen : materiali Mizhnarodnoi naukopraktychnoi konferentsii.(Kyiv, 23–24 chervnia 2017 r.). Kyiv, S. 6–8. [in Ukrainian]
3. Kolesnikova I. V. (2018) Rozvytok mediakultury vchyteliv u zakladyakh pisladiplomnoi pedahohichnoi osvity [Development of media culture of teachers in institutions of postgraduate pedagogical education]: dys. ... kandydata ped. nauk : 13.00.04 / Kolesnikova Iryna Vasylivna. – Zhytomyr : Zhytomirskyi derzhavnyi universytet imeni I. Franka, 292 s. [in Ukrainian]
4. Kontsepsiia vprovadzhennia media-osvity v Ukraini [The concept of introducing media education in Ukraine]. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontsepsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

5. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskashkola-compressed>.
6. Mediahramotnist na urokakh suspilnykh dystsyplin (2016) [Media literacy in lessons of social sciences]: posibnyk dlia vchytelia / Za red. V. Ivanova, O. Voloshcheniuk, O. Mokrohuza. Kyiv : Tsent vilnoi presy, Akademiia ukrainskoi presy, 201 s. [in Ukrainian]
7. Onkovych H. V. (2014) Novi vektory rozvytku suchasnoi mediaosvity [New vectors of development of modern media education]. Zhurnalistyka. Filolohiia. Mediaosvita: pratsi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Poltava 2-3zhovtnia 2014r.). Poltava, S.150–156. [in Ukrainian]